

KULTURÁLIS MEGVETÉS ÉS AGRESSZIÓ - ELISMERÉS-ELMÉLETI VÁZLAT A NYUGATI MUSZLIM FIATALOK RADIKALIZÁLÓDÁSÁNAK OKAIRÓL¹

SZÜCS LÁSZLÓ GERGELY

Axel Honneth *Harc az elismerésért* című műve egyszerre ihlető forrása filozófiai és empirikus kutatásoknak: a filozófiatörténesek kezébe kulcsot ad Hegel, Marx és a kritikai teoretikusok releváns újraértelmezéséhez, az empirikus társadalomtudósoknak az identitásképződés mechanizmusainak vagy a társadalmi mozgalmak természetrajzának tanulmányozásához. Egy a műről szóló alapos elemzés szerint² a *Harc az elismerésért* szerzője az elismerés szféráinak differenciálódásáról szóló elmélet kidolgozásakor egyszerre tartotta szem előtt az identitásképződés adekvát koncepcióját kereső pszichológus, a társadalmi konfliktusok motivációját kutató társadalomtudós és a modern társadalmak patológiáit feltárni igyekvő társadalomfilozófus normatív szempontjait.

E hármasságnak köszönhető, hogy Honneth művének legfontosabb tanulságai három egyenértékű tételben fejeződnek ki. A könyv morálpaszichológiai tézise szerint a személyes integritás és az identitás fejlődése a kölcsönös elismerésként megragadott társadalmi interakció által meghatározott. Ebből a perspektívából nézve az elismerés három típusa – elismerés a szeretetviszonyokban; kölcsönös tiszteletadás a jogi-polgári viszonyokban; egyéni és kollektív értékek elismerése egy értékközösségben – azokat az interakciós formákat jelenítik meg, amelyek a modern társadalmakban szocializálódó személyiség identitásfejlődésének elengedhetetlen feltételei. A mű egy másik szempontból nézve a társadalmi konfliktusok elméletét helyezi új alapokra. A második fontos tétel szerint ugyanis a társadalmi konfliktusok természetének megértéséhez nem elegendő a különböző tőkeformákért folytatott küzdelmekre hivatkozni, hanem (legalábbis bizonyos esetekben) azonosítani kell a harcok morális gyökereit is. Az elismerés elmélete ebből a szempontból az elismerés három, a modernitásban differenciálódó szférájának (szeretet/jog/szolidaritás) analízisével a megvetésnek és a lealacsonyításnak azokat a jellegzetes típusait azonosítja, amelyek a társadalmi konfliktusok alapvető motivációs bázisát alkotják. A mű tágabb, társadalomfilozófiai perspektívából a

¹ A tanulmány az MTA Posztdoktori Kutatói Program támogatásával készült.

² Wolfgang Ranke: *Integrität und Anerkennung bei Axel Honneth*. University of Wisconsin Press, 2005. 97(2), 168.

modern társadalomfejlődés patológikus vonásainak feltárására törekszik, amennyiben az adekvát társadalomkritika normatív kiindulópontját körvolnalazza. A harmadik tézis szerint ugyanis a kortárs társadalmi viszonyokról alkotott pozitív vagy negatív diagnózis annak függvénye, hogy az adott társadalom az elismerési viszonyok megteremtésével mennyiben járult hozzá tagjai integritásának megőrzéséhez, identitásának kifejlődéséhez, valamint a szolidáris és inkluzív társadalmi viszonyok megteremtéséhez.³

Elemzésem szempontjából a két utóbbi tézis lesz fontos: úgy tűnik, hogy Honneth elmélete azzal az ambícióval is bír, hogy útmutatóul szolgáljon a jellegzetes konfliktus-gócok azonosításához, és a jellegzetes törésvonalak bemutatásához, amelyek mentén a modern társadalmak integrációja zátonyra futhat, és a társadalomfejlődés csorbát szenvedhet. Honneth elméletét a kilencvenes évek elején alkotta meg, a maihoz képest egészen más társadalmi környezetben, de problémafelvetései a migrációs krízis, az Európát megrázó terrortámadások idején aktuálisabbak mint valaha. Úgy gondolom tehát, hogy a több mint két évtizede megszületett elmélet teherbíró képességét erőteljesen meghatározza, mennyiben lehetséges egy gyümölcsöző társadalomkritika viszonyítási pontjává tenni az új társadalmi jelenségek elemzésénél. Tanulmányomban egy ilyen vizsgálatra teszek óvatos kísérletet. Először megpróbálok körülírni egy néhány évvel ezelőtt azonosított társadalmi jelenséget: a Németországban élő muszlim fiatalok vallási radikalizálódását.⁴ Ezután egy releváns elemzés szerint megpróbálok feltérképezni a radikalizálódás intézményi hátterét, majd megvizsgálom, hogy a jelenség mennyiben tárgyalható adekvát módon az elismerés-elmélet honneth-i verziójának keretein belül. Rövid tanulmányom persze nem átfogó társadalomtudományos elemzés, inkább egy kísérletnek tekinthető egy kortárs jelenség és egy társadalomfilozófiai koncepció tanulságainak egymásra vonatkoztatására.

³ Im. 169.

⁴ Írásom első változatának és konferencia-előadásom megírása óta több esemény történt, amelynek fényében sok szempontból újraértékelhetőek az iszlám radikalizálódásnak, a különböző kultúrák együttélésének és a modern társadalmi konfliktusoknak a problémái: lásd. migráns válság, 2015 novemberi párizsi terrortámadások, tömeges nemi erőszak Kölnben és más német városokban. Egy elemzés erejéig azonban érdemes talán visszatérni a közvetlenül a migráns krízis előtt, 2014 őszén regisztrált problémákhoz és a radikalizálódás jelenségét egyelőre függetlenül vizsgálni a frissen érkezett, nagyszámú migránsok okozta problémáktól.

A „SZALAFIZMUS” MINT JELENSÉG

Több nyugat-európai állam már a migrációs krízis előtt, sőt a Charlie Hebdo merényletet megelőzően, 2014 őszén szembesült azzal, hogy az Iszlám Állam által meghirdetett „szent háború” korábban nem látott mértékben mozgósítja a területükön élő radikális iszlamista csoportokat, és akár háborús részvételre is rábírja fiatal állampolgáraik tömegeit. A legszembetűnőbb Németország esete volt, ahol az új hálózatokat megfigyelő Alkotmányvédelmi Hivatal nyilvánosságra hozta, hogy az Észak-Irakba vagy Szíriába utazó radikális iszlamisták becsült száma négyszer annyi, mint ami korábban megjelent a sajtóban. A statisztikák szerint 450 helyett nagyjából 1800 német polgárt vontak be a „dzsihádba”, körülbelül 10 Németországból érkező személyről lehetett tudni, hogy gyilkosságot követett el a „becsület védelme érdekében”, és legalább huszonöt ember bonyolódott harci cselekményekbe 2014 őszéig. A 2014-ben nyilvánosságra hozott adatok alapján a radikális „szalafisták” száma néhány év alatt 2800-ról 6300-ra nőtt, és azóta is rohamosan növekszik. A társadalomra különösen veszélyes, hogy kezdettől fogva elkövettek a határokon belül is olyan cselekményeket, amelyek a jogállam ellenálló képességét tették próbára: 2014 szeptemberében például önmagukat Saría-rendőrségnek kinevező, saját meglátásuk szerint a muszlimok erkölcsére vigyázó fiatalok tartották félelemben Wuppertal lakosságát.⁵ Ezek az esetek egyszerre hívták fel a figyelmet a hatóságok működési problémáira és a társadalom integrációs mechanizmusainak zavaraira. Cikkem további részében ezeknek az integrációs zavaroknak az okai iránt érdeklődöm, aztán a muszlim fiatalok radikalizálódásáról szóló beszámolók tanulságait igyekszem egy általánosabb társadalomelméleti, elismerés-elméleti kontextusban értelmezni.

Az események leírására visszatérve: az alkotmányvédelmi Hivatal egykori nyilatkozataiból egyértelműen kiderült, hogy a német hatóságok csak futottak az események után, amikor az általuk „szalafistaként” számon tartott fiatalok radikalizálódását akarták felmérni, vagy megfékezni.⁶ A számadatokról nem beszéltek kételyektől mentesen, hiszen sok személy csak akkor került látókörükbe radikális iszlamistaként, amikor Szíriában vagy Észak-Irakban felbukkant. A kiutazók megállítása pedig személyi feltételek híján tűnt lehe-

⁵ „Scharia wird auf deutschem Boden nicht geduldet“, In: Frankfurter Allgemeine Zeitung, 2014. 09. 05. <http://www.faz.net/aktuell/scharia-polizei-in-wuppertal-das-darf-sich-ein-rechtsstaat-nicht-bieten-lassen-13138063.html>

⁶ „In Wirklichkeit sind 1800 Salafisten ausgereist“, In: Frankfurter Allgemeine Zeitung, 2014. 10. 25. <http://www.faz.net/aktuell/politik/inland/radikale-islamisten-zahl-der-ausgereisten-salafisten-in-wirklichkeit-bei-1800-13229426.html>

tellenek. Mivel a Nemzetiszocialista Illegálitás (NSU) felbukkanása után az alkotmányvédelem úgy ítélte meg, hogy a jövőben inkább a szélsőjobboldali extrémizmus, mint az iszlám radikalizálódás veszélyével kell szembenézni, jelentős erőket csoportosított át a szélsőjobboldali terrorizmus terjedésének megakadályozására. Az alkotmányvédelem mindenestre már a vizsgált időszakban a szélsőséges hálózatok feltérképezésére törekedett. A felderítés részletei azt mutatták, hogy az érdeklődők internet nélkül is könnyen megtalálják a kapcsolatot az Iszlám Állam hálózatával, amely egy lehallgatott telefonbeszélgetés szerint több ezer Németországban élő család „gondját viseli”.⁷

A radikalizálódás okait keresve az alkotmányvédelem beszámolóiban rendkívül sematikus válaszok körvonalazódtak. Az persze kiderült, hogy „szalafista” radikálisok túlnyomó többségben muszlim vallású bevándorlók (törökök, albánok, csecsenek) 18-30 éves gyermekei. Az újságokban közölt élettörténetek érettségizett, gyakran főiskolát is végzett fiatalokról szóltak, a hatóság leírása szerint azonban döntően olyan személyekről volt szó, akiknek derékba tört a karrierjük. Egy másik jelentős csoportot azok alkottak, akik az identitáskeresés érzékeny időszakában találkoztak a radikális hitszónokokkal. Az alkotmányvédelem által megrajzolt profil önmagában azonban nem segít annak megértésében, hogy az eddig is globálisan terjeszkedő radikális iszlám miért éppen az utóbbi években ért el ekkora sikereket a migráns hátterű fiatalok körében. Az is homályban maradt, hogy önmagában a kudarcélmény hogyan vezet ahhoz a komfortos életet élő fiatalok százait, ezreit, hogy akár háborúban is kockáztassák életüket a számukra idegen „Iszlám Államért”, amelynek utasításait egyesek szülőgyilkosság árán is követnék.⁸

AZ IDEOLÓGIA ÉS AZ INTÉZMÉNYI HÁTTÉR

Egy fiatal német-török esszéista, Eren Güvercin írásai szerint kérdéseinkre akkor kaphatunk választ, ha az európai iszlám szervezetekről szóló átfogó szervezeti és ideológiai kritika kontextusában tárgyaljuk őket. Megállapítása szerint a német mecsetek komoly kulturális és szociális teljesítményt mutatnak fel, könyvtárak, klubok, és karitatív intézmények létesítésével. Ez korábban arra a reményre adott okot, hogy a mecsetek élő muszlim civil társa-

⁷ „Scharia wird auf deutschem Boden nicht geduldet“, In: Frankfurter Allgemeine Zeitung, 2014. 09. 05. <http://www.faz.net/aktuell/scharia-polizei-in-wuppertal-das-darf-sich-ein-rechtsstaat-nicht-bieten-lassen-13138063.html>

⁸ Marie Delhaes és Frederik Obermaier: „Ich glaub, das steht irgendwo im Koran“ In: Süddeutsche Zeitung Magazin, 2014. 40. <http://sz-magazin.sueddeutsche.de/texte/anzeigen/42259/Ich-glaub-das-steht-irgendwo-im-Koran>

dalmi mozgalmak központjaivá válnak. A muszlim szervezetek centralizált működése azonban jelentősebb gátat szabott a civil társadalom kialakulásának, mint korábban gondolni lehetett. Kezdetekben az az álláspont volt uralkodó, hogy a társadalmon belüli érdekérvényesítés erősebb lehet, ha a helyi mecsetek és közösségek olyan ernyőszervezetekbe tagozódnak, amelyek a lehető legtöbb muszlim polgár érdekeit képviselni tudják. Mára azonban ezek nagy, követhetetlen logikájú szervezetekké alakultak, és élükre egy olyan muszlim elit került, amely saját véleményét és érdekeit német „muszlim álláspontként” artikulálja a politikai diskurzusban, kiszorítva a vélemények pluralitását. Pedig ma már egyre gyakrabban bukkan fel az a vélemény, hogy az ernyőszervezetek bürokratikusak, átláthatatlanok és a Németországban született generáció számára azonosulásra nem méltó szellemiséget képviselnek.⁹

A többségi társadalomban gyakran fogalmazódnak meg negatív vélemények a nyilvánosságban domináns módon megjelenő szervezetekkel szemben, például, hogy nem alkotnak meggyőző kritikát a radikális mozgalmakkal, a „becsület védelme érdekében” elkövetett gyilkosságokkal vagy az antiszemizmussal szemben. Güvercin ezeket a kritikákat jogosnak tartja, és azt a következtetést vonja le belőlük, hogy a centrálisan szerveződő érdekképviselőnek ideológiai problémákkal is szembe kell néznie. Szerinte a probléma arra vezethető vissza, hogy a német szervezett iszlám szellemi hátterét az iszlám modernizmus adja, amelynek gyökerei az arab világ gyarmatosításának időszakára vezethetők vissza. Az iszlám modernizmus atyjai¹⁰ – függetlenül attól, hogy emancipatorikus vagy destruktív eszmék kidolgozói voltak – a nyugati államok és politikai mozgalmak sikereit tekintették mintának. Úgy gondolták, hogy az iszlám emancipáció és térhódítás sikere azon múlik, hogy képes-e adaptálni a nyugati politikai mozgalmak technikai feltételeit: képes-e például párt, ideológia vagy – a legszélsőségesebb esetben – modern fegyvereket használó terrorista mozgalom formáját ölteni. Ekkor alakultak ki azok az irányzatok is, amelyek szerint az iszlám világ csak akkor nyeri el függetlenségét, ha a nyugati államszervezési technikákat a muszlim tanításokkal kombinálva egy iszlám állam megeremtését tűzi ki céljául.

Güvercin szerint ezeknek az eszméknek a nem radikális (mondjuk a Muzulmán Testvériséget vagy az Iszlám Államot idéző) formában történő térhódítása is jelentős problémákhoz vezetett Németországban. A heteronóm

⁹ Eren Güvercin: *Ein anderer Islam ist möglich*, In: Frankfurter Allgemeine Zeitung, 2014. 09. 22. <http://www.faz.net/aktuell/feuilleton/debatten/islamismuskritik-ein-anderer-islam-ist-moeglich-13167492.html>

¹⁰ Güvercin a Jamal-ad-din Al-Afghani 19. századi pán-izlám ideológusnak, és a „Muszlim testvériség” két tagjának: Hasszán al-Banna-nak, és Sayyid Qutb-nek, 20. századi egyiptomi születésű vallási vezetőknek az örökségét tekinti meghatározónak.

muszlim lakosságot ugyanis egy államközpontú, szűk látókörű politikai szolidaritás jegyében egyesítette, így ma már gyakran azokat is a szolidaritás felrúgásával vádolhatják, akik határozottan szembefordulnak a Hamasszal vagy más radikális irányzatokkal. A hivatalos iszlám centrális szerveződése és a tizenkilencedik századi ideológiai ballasztjai együttesen tették lehetetlenné, hogy autentikus iszlám közösségek jöjjenek létre, amelyek azonosulásra méltóak lehetnének az identitásukat már nem a származáshoz kötő, inkább a vallásban kereső fiatalok számára. E narratívát követve úgy tűnik, hogy a német társadalom integrációs problémáihoz nem egyszerűen a többségi társadalom és a kisebbségek világnézeti különbségei járultak hozzá, ahogyan az a „multikulti ellenes” retorikában újra és újra megjelenik.¹¹ Inkább az jelent problémát, hogy nem jöttek létre decentralizált és önkritikus közösségek, amelyek megátolhatták volna sodródó fiatalok tömegeinek radikalizálódását. Általánosabb társadalomelméleti szinten az lehet Güvercin diagnózisának tanulsága, hogy a társadalmi integráció megteremtése nem lehetséges sem az asszimilációs logika szerint, sem pusztán neutrális jogállami elvek mentén: a sikeres társadalmi integráció feltétele lehet az is, hogy a társadalom tagjai, a különböző társadalmi csoportok korszerű módon megélhessék identitásukat.

HARC AZ ELISMERÉSÉRT

Mielőtt visszatérünk annak a kérdésünk tanulmányozásához – hogyan lehetséges, hogy egy radikális irányzat az ismertetett módon felszívja és radikalizálja a befolyásolható német-muszlim fiatalok tömegeit – , érdemes általánosságban, a társadalomelmélet szintjén is megvizsgálni, mi lehet az oka egy kortárs társadalomban a szolidaritásközösség felbomlásának? Mi az oka annak, hogy a kortárs társadalom egyes konfliktusai destruktívvá válnak? Axel Honneth elismerésemélete felvázol egy lehetőséget ezekre a kérdésekre. Honneth a *Harc az elismerésért* című művében nem a megszokott módon közelít a szolidaritás mibenlétének meghatározásához, amikor azt az egyes személyek vagy társadalmi csoportok közötti nagybecsülés lehetőségének megteremtéseként definiálja, és történeti kontextusban vizsgálja.

Honneth elemzése szerint a tradicionális, rendi társadalmakban a nagybecsülés, a tekintély, méltóság egyaránt a társadalmi státuszhoz kötött becsület (die Ehre) fogalmában fejeződik ki. A polgári társadalmak kifejlődésének során azonban a státuszcsoporthoz köthető becsület fogalma kettéválik,

¹¹ *Kanzlerin Merkel erklärt Multikulti für gescheitert*, In: Die Welt, 2010. 10. 16. <http://www.welt.de/politik/deutschland/article10337575/Kanzlerin-Merkel-erklaert-Multikulti-fuer-gescheitert.html>

és egyfelől fokozatosan a mindenki által jogosan követelt emberi méltósággá, másfelől az egyén vagy a foglalkozási csoport vélt társadalmi hasznosságához kötődő presztízsé, valamint az egyéni vagy csoportteljesítmény társadalmi megítéléséhez kapcsolódó nagyrabecsüléssé válik. Míg a tradicionális-rendi társadalmakban az egyének vagy sátságcsoportjának tulajdonított etikai érték egy kevésbé változó vallásos vagy metafizikai hagyományban gyökeredzik, a polgári társadalmakban elveszik a személy vagy a csoport értékének objektivitás-jellege. A nagyrabecsülés egyénileg kiharcolhatóvá vagy elveszítendővé válik, az egyes társadalmi csoportokhoz köthető értékelés pedig a korábbi elismerésért, nagyrabecsülésért vívott küzdelmekben kialakult értékrendszer fényében történik.

Emberi méltóság és nagyrabecsülés kettéválása összességében a modern jogállamokban megvalósuló elismerés kettős strukturájához vezet. Egyik oldalról az emberi méltóság univerzális fogalmára, a jogi személyek formális azonosságára hivatkozva a születés jogán mindenki joggal követelhet védelmet az államtól. A nagyrabecsülés, a társadalmi értékelés ezzel szemben nem általános vonásokon, hanem a sajátos differenciák elismerésén alapul, így az elismerésnek ezt a típusát nem általános szabályok elfogadása és intézményesítése garantálja, hanem a társadalom olyan médiumainak megteremtése, amelyben az egyénekhez vagy csoportokhoz kapcsolódó differenciák jól artikulálhatóvá és elismerésre méltóvá válhatnak. Az különböző életformákat képviselő csoportok esetében egyfelől gondolhatunk autentikus civil társadalmi csoportok megjelenésének, problémáik szabad kifejezésének lehetőségére, másfelől a társadalmi fogadókészségre, a jól artikulált differenciák értékelésére. Ezért gondolja úgy Honneth, hogy a kortárs társadalmakban a szolidaritás megteremtése kevésbé az általánosan garantált emberi jogokon, mint egy szimbolikusan megteremtett, örökké „nyitott és porózus orientációs keret megteremtésén” nyugszik, amelyben a társadalom tagjai, csoportjai etikai értékeiket és céljaikat megformálhatják, létrehozva a társadalom kulturális önértelmezésének változó kereteit.¹²Honneth szerint az abból fakadó megvetettség-érzés, hogy értékeink artikulálásakor nem találkoznak olyan, rugalmas társadalmi értékrendszerrel, melynek nézőpontjából saját partikuláris jellegzetességeinket értékesnek láthatjuk, szolidaritás-hiányhoz vezet.

Honneth a társadalmi konfliktusról szóló felfogását egyrészt a megsértett emberi méltóság másrészt a megsértett identitás tapasztalatához kapcsolja. Konfliktuselméletének kidolgozásakor erőteljesen szembefordul azokkal a szociológiai irányzatokkal, amelyek a szűkebb vagy tágabb értelemben vett egyéni érdekekért való harcot tekintik minden konfliktus archetípusának. Honneth

¹² Axel Honneth: *Kampf um Anerkennung, Zur moralischen Grammatik sozialer Konflikte*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1994. 197.

egyaránt bírálja azokat az elméleteket, amelyek szerint a társadalmi életben tapasztalható konfliktusok alapjaként kizárólag a hatalomra vagy haszonmaximalizálásra törekvő érdekek összeütközését kell meghatározni, és azokat az elméleteket, amelyek szerint a társadalmi harcok háttérében a különböző tőkeformákért folyó küzdelmet kell felfedeznünk. Honneth szerint az olyan eltérő társadalmi megmozdulások okainál, mint a lázadás, a tiltakozás vagy az ellenállás, kevéssé a materiális javak objektíven feltárható egyenlőtlensége, mint inkább az igazságtalanság konkrétan megélt tapasztalata áll. Következésképpen a társadalmi konfliktusok motivációjaként (egy hegelianus-normatív társadalomelmélet keretein belül) az érdekek fogalmára redukálhatatlan morális motívumokat azonosíthatunk: a konkrét individuumoknak azt a jogfosztottságból vagy társadalmi megaláztatásból, megvetésből eredő tapasztalatát, hogy valamilyen értelemben megsértették a morális integritását.¹³ A társadalmi harc kibukkanásához azonban arra is szükség van, hogy az egyénileg megélt elismerés-igény egy szubkultúra szintjén találjon megértésre, azaz az egyénileg megélt megvetés-tapasztalatok egy egész csoport „tipikus kulcsélményévé” váljanak, és a csoport kollektívan is megfogalmazza elismerésre vonatkozó igényét.¹⁴

Problémát jelent azonban hogy *A harc az elismerésért* című művet író Honneth szeme előtt emancipatorikus küzdelmek (nőmozgalmak, polgárjogi mozgalmak) állhattak, és háttérbe szorult annak vizsgálata, hogy milyen okok magyarázzák a konfliktusok patológikus formáinak megjelenését. Az eddigiekből azonban talán leszűrhető, hogy destruktív konfliktusokhoz vezethet, ha a háttérbe szoruló társadalmi csoport megfelelő csatornák – például jól működő mozgalom, civil társadalom – híján nem tudja megfelelően közvetíteni értékeit; ha a társadalmi gyakorlat során megélt valós megvetési tapasztalatok az elismerés megszerzésére vonatkozó tévképzetekkel kapcsolódnak össze; vagy ha egy társadalmi csoport lemond arról, hogy a számára fontos értékeket az eltérő értékeket valló polgártársak felé artikulálja, és inkább drasztikus eszközökhöz folyamodik sérelmei megtorlására.

A „SZALAFIZMUS” MINT SZUBKULTÚRA

Térjünk vissza eredeti kérdésünk (miért volt képes a „szalafista” irányzat ilyen tömegekben radikalizálni német-muszlim fiatalok tömegeit) vizsgálatának empirikusabb szintjére. Egy a *Spiegel*ben megjelenő interpretáció szerint tévúton járunk, ha a nyugat-európai „szalafizmust” egy vallási irányzatként fogjuk föl a sok közül; valójában egy új, a nagyvárosokban meghonosodott ifjú-

¹³ Im. 259.

¹⁴ Im. 260-262.

sági szubkultúrával van dolgunk.¹⁵ Az új irányzat vonzereje nem egy sokak számára ígéretes vallási tanításban áll, hanem – ahogyan a hippi, a punk vagy a skinhead szubkultúrájánál láthatjuk – abban, hogy új kulturális nyelvel és szokásrendszerrel lázad a szülői generáció „megvetésre méltó” normáival szemben.

A Németországról szóló beszámolók szerint az új irányzathoz csatlakozók döntően nagyvárosokban felnőtt fiatalok, akik destruktív választ adnak szüleiik ellentmondásos alkalmazkodási stratégiáira. Egyrészt azt tapasztalták, hogy a szülők mindenáron egy olyan munkaerőpiacon akarnak boldogulni, amelyben nem egyenlőek a feltételek a német származásúakkal szemben. Másrészt azt látták, hogy a szülők elveszítették a szülőfölddel való kapcsolatukat, és egy kiüresedettnek tűnő iszlám szokásrendszerhez ragaszkodnak, amelyben a megmaradt hagyományok – a disznóhúsevés tilalmától az arab nyelvű imáig – elvesztették értelmzési keretüket. E szülők élete sajátos terekben zajlott: török teaházakban, sport- és nőklubokban, jellegzetesen a külvárosokban. Egy olyan közegben tehát, amelyet átmenetiség és kontextus-nélküliség jellemez, amely se a német környezetre, se a származási országokra nem emlékeztet. Az eddig megjelent interjúk azt mutatják, hogy ebben a környezetben mára fölnőtt egy generáció, melynek jelentős része megalkuvónak, szolgálai engedelmesnek, és vallási értelemben képmutatónak, egy „Euro-Fake Islam” képviselőjének¹⁶ tartja szüleit.

Az új irányzat a „szülők árulására” és a Németországban szerzett sérelmekre egy olyan ellen-kultúrával válaszol, amely a nyugati kommunikációs formákat nagyon egyszerű és szigorú előírás-rendszerrel ötvözi. Az új mozgalomhoz tartozó fiatalok a földi életet büntetésként fogják fel és úgy tartják, hogy az 1400 éves iszlám az élet minden részére kiterjedő tanításaival utat mutat a paradicsomba jutáshoz. Ebben a szubkultúrában az otthon vagy a mecsetben megismert szokások nem egy hagyományos kultúra, hanem egy sajátos nyelv, egy merev (a táplálkozástól az öltözködésen át a szexuális életig mindenre kiterjedő) szabályrendszer és egy jól azonosítható ellenségkép kontextusában nyerik el új értelmüket. A szubkultúrához tartozók sajátos „islamodeutsch” nyelvet beszélnek, németül olvassák a prófétai hagyományokat, egymást egyetlen családba tartozó „akhi”-knak és „ukhti”-knak (bátyáknak és nővéreknek) nevezik, vágyaikat, cselekedeteiket „halal” és „haram” (megengedett és tiltott) merev kettősége szerint értelmezik. Rendszeresen látogat-

¹⁵ Özlem Gezer, Lothar Gorris, Romain Leick, Tobias Rapp, Elke Schmitter: *Bruder, Kämpfer, Dschihadist*, In: Spiegel 2014. 11. 17. 67.

¹⁶ Albert Schäffer: *Radikal zumindest in Worten und Posen*, In: Frankfurter Allgemeine Zeitung, 2014. 10. 17.

<http://www.faz.net/aktuell/politik/inland/abgeschobener-salafist-radikal-zumindest-in-worten-und-poseden-13215152.html>

nak mecseteket, „erkölcsi felvilágosító” akciókat rendeznek játéktérnek és szórakozóhelyek környékén, és akár utcai konfliktusokat is kezdeményeznek a helyi kurdokkal szemben.¹⁷ Életük legmeghatározóbb színtere azonban az internet: profi infrastruktúrával rendelkező portálokról (mint például az *Iszlám generáció* vagy az *Iszlám az igaz út*) tájékozódnak az előírásokról, az iszlám gazdasági rendszerről, az Ummah rádió online adását hallgatják, tematikus facebook oldalakon, fórumokon világosítják fel társaikat a helyes cselekedetekről.

Az azóta eltelt időszak eseményeinek nézőpontjából ezt a jelenséget úgy is értelmezhetjük, hogy mára nyugat-európai fiatalok ezrei teremthettek egy „új hazát” maguknak a virtuális térben, amelyben a valós társadalmaknál világosabbak a belépési feltételek, amelyben a tagok egyenlőnek és különösebb teljesítmény nélkül is fontosnak gondolhatják magukat; amelyben úgy érzékelik, hogy életük értelmet nyer a paradicsomba jutás feltételeinek perspektívájából. Ebből a szempontból úgy tűnik tehát, hogy a társadalmi környezet értelmezési kereteitől, a megvetendőnek tartott szülői generációtól eltávolodó, a virtuális valóságban gyökeredző ifjúsági kultúra teremtette meg a lehetőséget arra, hogy fiatalok tömegei kerüljenek az Iszlám Állam professzionális háborús propagandájának¹⁸ hatása alá. Elismeréseméleti keretben nézve úgy tűnik, hogy fiatalok tömegei tapasztalták meg, hogy a szülői generáció a materiális javakra törekedve, vagy formális-jogi egyenlőség elérése érdekében identitásuknak fontos elemeit adták fel. Nagy tömegekben alakult ki az a tévképzet, hogy a megsértett integritás nem a társadalomban való, elismerésért folyó küzdelmekben, hanem egy világos és merev szabályokkal rendelkező virtuális valóságban nyerhető vissza.

A röviden bemutatott beszámolók azonban arra is rámutatnak, hogy az európai nagyvárosokban tapasztalható új konfliktusok okainak vizsgálatánál nem elegendő a vallásos szocializációból fakadó állítólagos mentalitásbeli vagy kulturális különbségekre hivatkozni. Különösen hamis és leegyszerűsítő lenne a problémákat a „nyugat iszlamizálódására” visszavezetni, ahogyan azt a növekvő táborral rendelkező új iszlám-ellenes mozgalmak teszik. Az európai társadalmaknak viszont egyre inkább szembe kell nézniük integrációs stratégiáikból, vagy éppen azok hiányából fakadó problémáikkal, a felemás módon integrált társadalmi csoportok és utódaik megrázó generációs kon-

¹⁷ Frank Pergande: *Kurden und Salafisten liefern sich Straßenschlacht*, In: Frankfurter Allgemeine Zeitung, 2014. 10. 08. <http://www.faz.net/aktuell/politik/hamburg-kurden-und-salafisten-liefern-sich-strassenschlacht-13195830.html>

¹⁸ „Die beherrschen das perfekt”, In: Spiegel 2014. 11. 17. https://magazin.spiegel.de/digital/?utm_source=spon&utm_campaign=inhaltsverzeichnis#SP/2014/47/130335550

fliktusaival. Talán – legalábbis részben – sikerült az elismerélmélet nézőpontjából rámutatni, hogy e konfliktusok a megsértett identitásra adott patológikus reakciók elburjánzásaként értelmezhetők.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- Albert Schäffer: Radikal zumindest in Worten und Posen, In. Frankfurter Allgemeine Zeitung, 2014. 10. 17.*
<http://www.faz.net/aktuell/politik/inland/abgeschobener-salafist-radikal-zumindest-in-worten-und-posed-13215152.html>
- Axel Honneth: Kampf um Anerkennung, Zur moralischen Grammatik sozialer Konflikte, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1994.*
„Die beherrschen das perfekt”, In. Spiegel 2014. 11. 17.
https://magazin.spiegel.de/digital/?utm_source=spon&utm_campaign=inhaltsverzeichnis#SP/2014/47/130335550
- Eren Güvercin: Ein anderer Islam ist möglich, In. Frankfurter Allgemeine Zeitung, 2014. 09. 22.*
<http://www.faz.net/aktuell/feuilleton/debatten/islamismuskritik-ein-anderer-islam-ist-moeglich-13167492.html>
- Frank Pergande: Kurden und Salafisten liefern sich Straßenschlacht, In. Frankfurter Allgemeine Zeitung, 2014. 10. 08.*
<http://www.faz.net/aktuell/politik/hamburg-kurden-und-salafisten-liefern-sich-strassenschlacht-13195830.html>
- „In Wirklichkeit sind 1800 Salafisten ausgereist“, In. Frankfurter Allgemeine Zeitung, 2014. 10. 25.
<http://www.faz.net/aktuell/politik/inland/radikale-islamisten-zahl-der-ausgereisten-salafisten-in-wirklichkeit-bei-1800-13229426.html>
- Kanzlerin Merkel erklärt Multikulti für gescheitert, In. Die Welt, 2010. 10. 16.*
<http://www.welt.de/politik/deutschland/article10337575/Kanzlerin-Merkel-erklaert-Multikulti-fuer-gescheitert.html>
- Marie Delhaes és Frederik Obermaier: „Ich glaub, das steht irgendwo im Koran” In. Süddeutsche Zeitung Magazin, 2014/40.* <http://sz-magazin.sueddeutsche.de/texte/anzeigen/42259/Ich-glaub-das-steht-irgendwo-im-Koran>
- Özlem Gezer, Lothar Gorris, Romain Leick, Tobias Rapp, Elke Schmitter: Bruder, Kämpfer, Dschihadist, In. Spiegel 2014. 11. 17. 67.*

„Scharia wird auf deutschem Boden nicht geduldet“, In. Frankfurter
Allgemeine Zeitung, 2014. 09. 05.
<http://www.faz.net/aktuell/scharia-polizei-in-wuppertal-das-darf-sich-ein-rechtsstaat-nicht-bieten-lassen-13138063.html>
Wolfgang Ranko: *Integrität und Anerkennung bei Axel Honneth*. University
of Wisconsin Press, 2005. 97(2)